

Заняткі першыя

Занятие первое

Гэта Ясь

Ці знаё/мыя вы з гэ/тым мужчы/нам?
Пазнаё/мцеся.
Гэта Ясь.
Хто ён такі? Ці не настаўнік?
Ён выкла/дчык.
Знаўца свае спра/вы і маста/к.
Штука/р папраўдзе*.

*Знаток и мастер своего дела, искусник, дока.



Лад мовы

Назоўнік

(Существительное)

Назоўнік (существительное) — часть речи, обозначает имя или название предмета, отвечает на вопросы: **хто?** (кто?) **што?** (что?). *Адушаўлёныя назоўнікі (одушевлённые существительные)* — обозначают живые объекты: людей и животных. Отвечают на вопрос **хто?**: **вандроўца, музы/ка, мядзьведзь**. *Неадушаўлёныя назоўнікі (неодушевлённые существительные)* — обозначают растения и неживые объекты: вещи, явления. Отвечают на вопрос **што?**: **партфэль, гумка, навальніца**.

род	число	
	единственное	множественное
мужчынскі род (ён)	пакой (гэты, мой, той)	пакоі (гэтыя, мае, тыя)
жаночы род (яна)	кватэра (гэта, мая, тая)	кватэры (гэтыя, мае, тыя)
ніякі род (яно)	мястэчка (гэта, маё, тое)	мястэчкі (гэтыя, мае, тыя)

Агульны род (общий род) — имеют существительные, которые могут относиться к лицам разных полов. Например: **знаўца, вандроўца, матаві/ла, мару/да, гарэ/за, Жэ/ня** и другие.

В белоруском и русском языках не всегда совпадают род и число существительных. Например, в белоруском языке **дзіця** (ребенок) — среднего рода; **боль, мазоль, мэдаль, надпіс, палын** (полынь), **пыл** (пыль), **росьпіс, рукапіс, сабака, фальш, шынэль** — мужского рода. Слова **грудзі** (грудь), **дзьверы** (дверь), **крупы** (крупа), а так же все названия ягод: **журавіны** (клюква), **маліны** (малина), **суніцы** (земляника), **чарніцы** (черника)... — имеют только множественное число. Род и число существительных необходимо проверять и заучивать по словарю.

Назоўнікі, якія абазначаюць людзей; словаўтварэньне

(Существительные, обозначающие людей; словообразование)

мужчынскага роду		жаночага роду	
мужчына	мужчина	жанчына	женщина
бацька	отец	маці	мать
хлапец	парень	дзяўчына	девушка
хлопчык	мальчик	дзяўчынка	девочка
пасынак	пасынок	падчарка	падчерица

мужчынскага роду		жаночага роду	
айчым	отчим	мачаха	мачеха
дзевер	деверь	залвіца	золовка
славак	словак	славачка	словачка
слухач	слушатель	слухачка	слушательница
выхаванец	воспитанник	выхаванка	воспитанница
перакладнік	переводчик	перакладніца	переводчица
выкладчык	преподаватель	выкладчыца	преподавательница
доктар	врач	дакторка	женщина-врач
сакратар	секретарь	сакратарка	секретарша
багатыр	богач	багатырка	богачка

! Для разговорных вариантов женских имён характерны исконно беларуские формы, образованные от имени или фамилии мужа. Например: жонка Міхаіла — **Міхаіліха**, жонка Янкі — **Янчыха**, жонка Лявона — **Лявоніха**, прозвішча Санько — **Санчыха**, прозвішча Тарашкевіч — **Тарашкевічыха**, прозвішча Пашкевіч — **Пашкевічыха**.

Асновы назоўнікаў (Основы существительных)

мяккая: заканчваецца на мяккі зычны	цвёрдая: заканчваецца на цвёрды зычны	зацьвярдзелая: заканчваецца на <i>ж ш ч дж р</i>	аснова заканчваецца на <i>г к х</i>
цішыня стоць наваколле лазьня дзень	краіна стол страва брыво мужчына	дождж шама ноч цёмра узьбярэжжа	сьнег кветка малако страха бацька

- ! 1) При слово- и формообразовании происходит чередование звуков в основе слова: **сьнег** — у **сьнезе**, **кветка** — на **кветцы**, **рука** — **ручны**, **лавіць** — **лоўля**, **кніга** — у **кнізе**.
- 2) В уменьшительных существительных среднего рода корневое **л** всегда твёрдое: **колца** (колечко), **мыльца** (мыльце), **маселца** (маслище), **рыльца** (рыльце) и др.

Склон, скланеньне (Падеж, склонение)

Склон (падеж) — это форма, которую принимает существительное в зависимости от вопроса.

Скланеньне (склонение) — изменение окончаний существительных по падежам.

скланеньне		мужчынскі род	жаночы род	ніякі род
	назоўны склон	мужчына (хто?) ложак (што?)	жанчына (хто?) шафа (што?)	дзіця (хто?) вакно (што?)
	родны склон	мужчыны (каго?) ложка (чаго?)	жанчыны (каго?) шафы (чаго?)	дзіцяці (каго?) вакна (чаго?)
	давальны склон	мужчыну (каму?) ложку (чаму?)	жанчыне (каму?) шафе (чаму?)	дзіцяці (каму?) вакну (чаму?)
	вінавальны склон	мужчыну (каго?) ложак (што?)	жанчыну (каго?) шафу (што?)	дзіця (каго?) вакно (што?)
	творны склон	мужчынам (кім?) ложкам (чым?)	жанчынай (кім?) шафай (чым?)	дзіцею (кім?) вакном (чым?)
	месны склон	мужчыну (-е) (пры кім?) ложку (пры чым?)	жанчыне (пры кім?) шафе (пры чым?)	дзіцяці (пры кім?) вакне (пры чым?)

1.	Н.	Назоўны склон	ёсьць	хто?	што?
2.	Р.	Родны склон	няма	каго? (кога?)	чаго? (чога?)
3.	Д.	Давальны склон	даю	каму?	чаму?
4.	В.	Вінавальны склон	віню, бачу	каго? (кога?)	што?
5.	Т.	Творны склон	ганаруся, твару	кім?	чым?
6.	М.	Месны склон	знаходжуся	па (пры) кім?	па (пры) чым?
7.	К.	Клічны склон	клічу, зьвяртаюся		

Клічны склон (звательны падеж) — быўшы сьдмой падеж сусьтвительных. В беларуском языке сохранились его многочисленные формы: **па не, браце, дружа, чытачу, народзе, суседзе, хлопца, юнча, Яне, Ігнасю, Галю, Маню**. Во множественном числе употребляется окончание -**ове**: **пано^{ве}**.

Прыклады скланеньня назоўнікаў (Примеры склонения существительных)

		назоўнікі мужчынскага роду				
		з зацьвярдзелай асновай	зь мяккай асновай	з канчаткам на -й	з канчаткам на -а (-я)	з канчаткам на -ка
адзіночны	Н.	даждж	госьць	напой	судзьдзя	бацька
	Р.	дажджу	гасьця / госьця	напою	судзьдзі	бацькі
	Д.	дажджу	гасьцю / госьцю	напою	судзьдзі	бацьку
	В.	даждж	гасьця / госьця	напой	судзьдзю	бацьку
	Т.	дажджом	гасьцём / госьцем	напоем	судзьдэй	бацькам
	М.	на дажджы	гасьцю / госьцю	у напоі	пры судзьдзі	пры бацьку
множны	Н.	дажджы	госьці	напоі	судзьдзі	бацькі
	Р.	дажджоў	гасьцей	напо ^{яў}	судзьдзяў	бацькоў
	Д.	дажджам	гасьцям	напоям	судзьдзям	бацькам
	В.	дажджы	гасьцей	напоі	судзьдзяў	бацькоў
	Т.	дажджамі	гасьцямі	напоямі	судзьдзямі	бацькамі
	М.	дажджах (-ох)	гасьцях (-ёх)	напоях	судзьдзях	бацькох (-ах)

		назоўнікі жаночага роду				
		з канчаткам на -а		зь іншымі канчаткамі		
адзіночны	Н.	дачка	вуліца	рэч	шыя	яблыня
	Р.	дачкі	вуліцы	рэчы	шыі	яблыні (-ы)
	Д.	дачцэ	вуліцы	рэчы	шыі	яблыні
	В.	дачку	вуліцу	рэч	шыя	яблыню
	Т.	дачкай (-ою)	вуліцай (-аю)	рэччу	шыяй (-яю)	яблыняй
	М.	пры дачцэ	на вуліцы	на рэчы	на шыі	на яблыні
множны	Н.	дочкі	вуліцы	рэчы	шыі	яблыні
	Р.	дочак (дачок)	вуліц	рэчаў	шый (-яў)	яблынь (-яў)
	Д.	дочкам	вуліцам	рэчам	шыям	яблыням
	В.	дочак (дачок)	вуліцы	рэчы	шыі	яблыні
	Т.	дочкамі	вуліцамі	рэчамі	шыямі	яблынямі
	М.	пры дочках	на вуліцах	на рэчах	на шыях	на яблынях

		назоўнікі ніякага роду				
		з канчаткам на <i>-о (-е)</i>	з канчаткам на <i>-ка</i>	з канчаткам на <i>-ха</i>	з канчаткам на <i>-мя</i>	назвы маладых істотаў
адзіночны	Н.	плячо	вока	вуха	імя	кацяня
	Р.	пляча	вока	вуха	імені, імя	кацяняці
	Д.	плячу	воку	вуху	імені, імя	кацяняці
	В.	плячо	вока	вуха	імя	кацяня
	Т.	плячом	вокам	вухам	іменем, імем	кацянём
	М.	на плячы	у воку	у вуху, вусе	у імені, імі	пры кацяняці
множны	Н.	плечы	вочы	вушы	імяны	кацяняты
	Р.	плячэй	вачэй	вушэй	імян	кацянятаў
	Д.	плячам	вачам	вушам	імянам	кацянятам
	В.	плечы	вочы	вушы	імяны	кацянят (<i>-аў</i>)
	Т.	плячмі (<i>-ыма</i>)	вачмі (<i>-ыма</i>)	вушамі	імянамі	кацянятамі
	М.	на плячах (<i>-ох</i>)	у вачах (<i>-ох</i>)	у вушах	у імянах	пры кацянятах

Тры скланенні назоўнікаў (Три склонения существительных)

Ряд существительных имеет одинаковые формы изменения по падежам. Это позволило разделить их на три класса, которые называются *скланеннем (склонением)*.

першае	жаночага роду з канчаткам на <i>-а, -я</i> мужчынскага роду з канчаткам на <i>-а, -я</i> агульнага роду з канчаткам на <i>-а, -я</i>	кватэра, канапа, праца, пральня, лазьня, Галя бацька, мужчына, дзядуля, сабака, Коля судзьдзя, чужаніца, калега, Жэня
другое	мужчынскага роду без канчатку ніякага роду з канчаткам на <i>-а, -о, -е, -ё</i>	дом, стол, прас, ганак, мурог, пляц, падмурак сонца, вакно, поле, жыццё, вясельле, паляванне
трэцяе	жаночага роду без канчатку	радасьць, Нарач, Беларусь, ноч, мыш, косць

В эту таблицу не попали такие слова, как: *ара́ты, памага́ты, паляўні́чы, хво́ры, вае́нны, вучо́ны* и им подобные. Эти слова образуют так называемую *адасобленую групу назоўнікаў (обособленную группу существительных)*, которые склоняются по типу прилагательных (о склонении прилагательных см. Занятие 3).

❗ **Дзіця́** и другие существительные, которые обозначают названия молодых существ: **кацяня́** (**кацянё́**), **зубраня́** (**зубранё́**), **кура́ня** (**куранё́**) и существительные с окончанием на *-мя*: **імя́**, **племя́**, **стрэ́мя** входят в группу *рознаскланяльных назоўнікаў (разносклоняемых существительных)*.

Нескланяльныя назоўнікі (Несклоняемые существительные)

Нескланяльныя назоўнікі (несклоняемые существительные) — во всех падежах имеют неизменную форму. К несклоняемым существительным относятся слова иностранного происхождения на *-а, -о, э, -і, -у, -ю*: **пано, мэтро, мэню, факсыміле, трыё, інтэрвію, журы**; сложносокращенные слова: **БНР** — Беларуская Народная Рэспубліка, **ТБМ** — Таварыства Беларускае Мовы, **ДАІ** — Дзяржаўная Аўтамабільная Інспэкцыя и другие.

❗ Заметьте, существительное **маці́** также относится к несклоняемым существительным и не изменяется ни в падежах, ни в числах. Во множественном числе вместо **маці́** можно употреблять множественное число от склоняемых **мацярыкі́, маткі́**.

Множны лік назоўнікаў (Множественное число существительных)

В именительном падеже множественного числа существительные имеют окончания **-ы, -і**.

мужчынскі род		жаночы род		ніякі род	
адзіночны лік	множны лік	адзіночны лік	множны лік	адзіночны лік	множны лік
брат	браты	дача	дочки	бервяно	бярве ньні
сябра	сябры	мова	мовы	кола	колы
інжынер	інжыне ^{ры}	глыбіня	глыбі ^{ні}	люстэрка	люстэ ^{ркі}
вобраз	вобразы	жывёла	жывё ^{лы}	яйка	яйкі
вечер	вятры	кузурка	кузу ^{ркі}	крэсла	крэ ^{слы}
холад	халады	абраньніца	абра ^{ньніцы}	гняздо	гнё ^{зды}
рот	раты	бліскавіца	бліскаві ^{цы}	мора	моры
ліст	лісты	яшчарка	яшчар ^{кі}	возера	азё ^{ры}
камень	камяні	страха	стрэ ^{хі}	павека	паве ^{кі}
корань	карані	поле	палі	сьвята	сьвя ^{ты}
бераг	берагі			крыло	кры ^{лы}
яблык	яблыкі			пяро	пё ^{ры}
крок	крокі				

Для существительных на **-анін, -янін** характерно окончание **-е**: **грамадзянін** — грамадзяне, **сялянін** — сяляне.

Некоторые существительные при образовании множественного числа изменяются и в своей основе: **дзяўчына** — дзяўч^{аты} (НО! дзьве/тры дзяўчыны), **неба** — нябё^{сы}, **зерне** — зярня^{ты}, **цяля** — цяля^{ты}, **птушаня** — птушаня^{ты}, **кураня** — кураня^{ты}.

Пытаньне ў дыялёзе (Вопрос в диалоге)

Вопрос в диалоге выражается с помощью:

вопросительных местоимений	хто? што? чый? які? каторы? як? калі? чаму? навошта? нашто?
вопросительных наречий	колькі? дзе? куды? адкуль? дакуль?
вопросительных частиц	ці? хіба? як жа? га? што за? няўжо?
интонации	повышение тона при вопросе
ударения	ударение на слове, выражающем сущность вопроса

Ці ж я табе не казаў, га?	Разве я тебе не говорил, а?
Хіба ты ня ведаеш?	Разве ты не знаешь?
Як жа гэта будзе?	Как же это будет?
Хто тут ёсьць?	Кто тут есть?
Нашто гэтыя турботы?	Зачем эти хлопоты?
Няўжо гэта праўда?	Неужели это правда?
Ты застае ^{сься} тут?	Ты остаё ^{сься} здесь?
Ты застае ^{сься} тут?	Ты остаё ^{сься} здесь?
Нашто гэта?	Для чего это?

Сьцьве^{рджэньне} ці адмоўе ў дыялёзе (Утверждение или отрицание в диалоге)

В речи утверждение или отрицание выражается с помощью:

сьцьвярджальных часьцінак утвердительных частиц	так	— да, точно
	так-так	— да-да
	але	— да, конечно
	ага	— ну да
	пэўна ж	— конечно
	а як жа	— да, несомненно
адмоўных часьцінак отрицательных частиц	не	— нет
	ды не	— да нет
	ні	— ни
	ані-ні	— нисколько
	ані	— нет ни

Практыкуйцеся



1. Прачытайце тэкст, зьвярніце ўвагу на род назоўнікаў (Прочитайте текст, обратите внимание на род существительных).

Яблык

Яблыня дае цень. У цяні халадок. Пад яблыняй ляжыць вялікі сабака. Воддаль ад яго сьпіць кот. Скубе траўку белая гусь. Зь яблыны зваліўся яблык. Сабака гыркнуў на яблык. Кот спужаўся сабакі. Гусь таксама спужалася. Усе жывёлы перапужаліся. Во які стаўся перапуд з аднаго яблыка.

2. Вызначце склон выдзеленых назоўнікаў. Зьмяніце іх паводле сэнсу і дапоўніце сказы (Определите падеж выделенных существительных. По смыслу измените их и дополните предложения).

Узор: Яны паехалі да **мора**. → Дзеці ніколі не былі на **моры**.

Хлапец здатны да **навукі**.

Добрая **дарога**.

Я ня бачыў тваіх **дачок**.

Няма пільчака на гэтых **плечы**.

У скрынцы няма тае **цацкі**.

Усё жыцьцё ў ...

Зьмітра ў ...

Вязу малой ... гасьцінец.

Пільчак вузкі ў ...

Купім дзецям па ...

3. Словы ў дужках зьмяніце паводле сэнсу (Слова в скобках измените по смыслу).

Узор: Ці вы бачыліся сёньня з (бацька) і (маці)? → Ці вы бачыліся сёньня з бацькам і маці?

Дзеці мусяць паважаць сваіх (бацькі).

Працую з (тата).

Мы жывём пры (бацькі).

Унукі шануюць сваіх (бабулі і дзядулі).

Мы ня пелі гэтых (песьні).

Я запрашаю на вечарынку (сябар) і (сяброўка).

4. Скажыце, хто з родных ёсьць у вас (Скажите, кто из родных есть у вас).

Узор: У мяне ёсьць бацька й маці.

Муж, жонка, сын, дачка, бацькі, бацька, тата, дзеці, блізняты, немаўляты, унук, унучка, зяць, нявестка, сястра, швагер, стрыечныя браты і сёстры (двоюродныя братыя і сёстры), пляменьнік, пляменьніца, дзядзька, цётка, сваяк, сваячка, залвіца, цесьць, цешча, бра'тава (жена брата).



! В беларускай традыцыі прынята, чтобы невестка и зять называли родителей супруга (супруги) — **мама** и **тата**.

5. Адкажыце на пытаньні паводле ўзору (Ответьте на вопросы по образцу).

Узор: Ці блізка каля гораду ёсьць рака і возера? → Блізка каля гораду ёсьць рака, але няма возера.

Ці ёсьць у пакоі канапа і ложка?
Ці ёсьць у вас залвіца і швагер?
Ці ёсьць на стале алавік і папера?
Ці ёсьць у вас кампутар і аўтаадказнік?
Вы маеце выходны ў нядзелю ці ў суботу?

6. Пастаўце пытаньні да назоўнікаў і вызначце іх склон (Поставите вопросы к существительным и определите их падеж).

Пётра лёг на **канапу**.
Рука з прыгожым **бранзалетам**.
Еду да **сястры**.
Дам дзіцяці смачную **цукерку**.
Забраў **дачок** з **садку**.
Ма рыхтуемся да **сьвята**.
Дрэвы ў сьнегавых **шатах**.
Яго **вачэй** не відаць з-пад **броваў**.
Я заўсёды пільнуюся **правілаў**.

Пётр лёг на диван.
Рука с красивым браслетом.
Еду к сестре.
Дам ребёнку вкусную конфетку.
Забрал дочерей из сада.
Мы готовимся к празднику.
Деревья в снежном уборе.
Его глаз не видно из-под бровей.
Я всегда придерживаюсь правил.

7. Скажыце па-беларуску, хто з прафэсіі вашыя родныя, блізкія ці знаёмыя. Карыстайцеся слоўнікам і ўжо вядомымі вам словамі (Скажите по-беларуски, кто по профессии ваши родные, близкие или знакомые. Пользуйтесь словарем и уже известными вам словами).

Узор: Дзядзька Антось ёсьць будаўнік. Ён муляр.

водаправоднік	навуковец	кантралёрка	цясьляр
сьлёсар	бухгалтар	выхаваўца	швачка
судзьдзя	фтызіятар	балетмайстар	трэнэр
вайсковец	дызайнэр	бібліятэкарка	тынкоўшчык
мэдык	білетэр	міністар	
дыспэтчар	скрыпач	натарыюс	

8. Прачытайце і запамніце фальклёрныя выразы (Прочтите и запомните фольклорные выражения).

Прыступі́, гаспада́ру, да свайго́ карава́ю!
Пільну́й, сва́тку, пара́дку.
Мой мі́лы пако́ю, до́бра мне з табо́ю.
Не дзіву́йся, мой дру́жа нядба́лы, што сяго́дня так зло́сна шумлю́.
Муляру́, муляру́! Што ты будзе́ш, каму́?

Не хадзі́, ко́цю, па ха́це, не пабудзі́ дзіця́ці.
 Дам табе́, ко́сю, крыні́чнай ва́ды.
 Прада́м цябе́, ко́ню варане́нькі, за та́лер бяле́нькі.
 Ойчанька мой ро́дненькі, да ўбяро́м мы клю́чначку да паста́вім на га́начку.

9. Прачытайце беларускія прыказкі і прымаўкі. Растлумачце, як вы разумееце іх сэнс (Прочтите белорусские пословицы и поговорки. Объясните, как вы понимаете их смысл).

Якая хатка, такі й тын, які бацька, такі й сын.
 Якая матка, такое й дзіцятка.
 Мама дачушцы не маць і не маці, яна — мама, мамка, матка, матулька, матачка.
 Тата сыночку не бацька, ён — тата, татка, татулька, татачка.
 Дзе ў сям’і лад, там і дзеці добра гадуюцца.
 Да пяці гадоў песьці дзіця, як яечка, да сямі пасі, як авечку, тады выйдзе на чалавечка.
 Жонку выбірай і вачыма, і вушыма.
 За добрым мужам і варона жона, а за благім і княгіня загіне.

10. Хто як завецца? (Кого как зовут?)

Узор: У ваўка ваўчаныя (ваўчанё).

Дзеці ваўковы завуцца ваўчаняты.

У савы ...
 У лася ...
 У коткі ...
 У птушкі ...
 У качкі ...
 Дзеці катовыя завуцца...
 Дзеці медзвядзёвыя завуцца...
 Дзеці мышыныя завуцца...

11. Паспрабуйце, ці не адужаеце скорагаворку (Попробуйте, может осилите скороговорку): «*Ідзе скарагаворка са скарагаварчаннятамі*» (Зь вершаванай творчасці Рыгора Барадуліна).

Лад мовы

Дзеяслоў *быць*

(Глагол *быть*)

Ён **ёсьць** бізнэсовец (использован глагол-связка **ёсьць**). Он бизнесмен.
 Ён мэнэджэр (здесь нулевая связка). Он менеджер.

ліцо	в единственном числе			во множественном числе		
	я	ты	ён, яна, яно	мы	вы	яны
прошедшее время	быў	быў	быў, была, было	былі	былі	былі
настоящее время	ёсьць	ёсьць	ёсьць	ёсьць	ёсьць	ёсьць
будущее время	буду	будзеш	будзе	будзем	будзеце	будуць

В настоящем времени глагол **быць** имеет форму только 3-го лица единственного числа — **ёсьць** (или сокращённая **ё**). Эта форма относится ко всем трем лицам единственного и множественного числа. **Ёсьць** служит связкой в составном именном сказуемом. При указании в предложении подлежащего (предмета или лица) связка может пропускаться. **Ёсьць** употребляется также в утвердительных предложениях в значении *существовать, быть в наличии*.

Ён дома?	Он дома?
Няма яго.	Нет его (Он отсутствует).
Ён ёсьць тут, а яе няма.	Он есть здесь, а её нет.
Ён ё тут, а яе няма.	Он есть здесь, а её нет.

Няма — противоположность глаголу **ёсьць** — безличная форма глагола *отсутствовать*, употребляется в отрицательных предложениях. Более подробно о глаголах см. Занятие 5.

Практыкуйцеся



12. Прачытайце сказы, звяртаючы ўвагу на род нескланяльных назоўнікаў (Прочитайте предложения, обращая внимание на род несклоняемых существительных).

Гэта афрыканскі поні.
Мы пабачылі ружовага фламінга.
Анэля — паважная пані.
На шыі прыгожае калье.
Пойдзем у мэтро.
Інтэрвію вельмі зьмястоўнае.
Маё новае бра.

13. Запішыце абрэвіятуры, якія адпавядаюць пададзеным назвам (Запишите аббревиатуры, соответствующие данным названиям).

Арганізацыя Аб'яднаных Нацыяў
Беларускі Дзяржаўны Ўнівэрсытэт
Мінскі Трактарны Завод
Газэта «Літаратура і Мастацтва»
Беларускі Аўтамабільны Завод
Абласная Рада Прафсаюзаўнага Зьвязу

14. Пастаўце словы ёсьць, няма ў сказах замест кропак (Поставьте слова *ёсьць, няма* в предложениях вместо точек).

Хто ...?
Хто вы ...?
Скажыце, хто ... дома?
Каго яшчэ тут ...?
Ясь ... тут?
Яго ... дома.
Што ... у краме?
... усё, а таго, што патрэбна — ...
... таго, што раней было.
У мяне ... шмат цікавых кніг.
У яго ... тваёй кнігі.
На маім кампутары ... усе патрэбныя праграмы.

15. Словы ў дужках перакладзіце ў беларускую мову (Слова в скобках переведите на белорусский язык).

Едзем (к сестре), сядзім упоцёмку (у окна), лес (вокруг дома), прашу (к столу), ліст (от друга), идзём (вдоль берега), заходзь (ко мне), проці (того здания), мае (хлопоты), доўгі (тень).

16. Складзіце пытаньне, дайце сьцьвярджалны і адмоўны адказ (Составьте вопрос, дайте утвердительный и отрицательный ответ).

Узор: чужынец / беларус / датчанін → Ён чужынец? Не, ён беларус.

Так, ён датчанін.

чужынец	беларус	датчанін
прыезджы	тутэйшы	з Ангельшчыны
француз	італьянец	з Парыжу
выдавец	рэжысэр	рэдактар
друкар	настаўнік	наборшчык
сьпявак	музы ка	артыст
гісторык	біёлаг	выкладчык
дасьледнік	вандроўца	вучоны

Лад мовы

Назоўнік у родным склоне

(Существительное в родительном падеже)

КАГО? ЧАГО? ДЗЕ? АДКУЛЬ? КАЛІ? КУДЫ?

у, каля, сярод, ад, да, з, вакол, паводле, накшталт, для, пасья, без(бяз), акрамя, з-за, в-пад, проці, падчас, уздоўж, дзеля, + РОДНЫ СКЛОН замест, наперадзе, наконт

у гаспадара	— у хазяіна
каля сядзібы	— возле усадьбы
сярод ночы	— посреди ночи
ад агню	— от огня
да паўдня	— до полудня
зь лесу	— из леса
вакол возера	— вокруг озера
паводле яго меркаваньня	— по его мнению
накшталт дрэва	— наподобие дерева
для сябра	— для друга
пасья вясельля	— после свадьбы
бяз слоў	— без слов
акрамя дзяцей	— кроме детей
з-за лесу	— из-за леса
з-пад брамы	— из-под ворот
проці ветру	— против ветра
падчас канцэрту	— во время концерта
уздоўж чыгункі	— вдоль железной дороги
дзеля гасьцей	— для гостей
замест лекара	— вместо врача
паперадзе калёны	— впереди колонны
наконт вучобы	— на счёт учёбы

	у адзіночным ліку		у множным ліку	
ж.р., м.р., а.р. на -а, -я	дзяўчыны, выхавацелькі, знаўцы, мужчыны, калегі, птушкі, мяжы, вучэльні	-ы, -і	мужчын[], птушак[], дзяўчат[] (дзяўчатаў), выхавацеляк[], межаў, знаўцаў, калегаў, вучэльніаў	[] -аў, -яў
м.р. без канчатку, н.р. на -а, -о, -е, -ё	малюнка, каня, гасьця, цукру, ценю, неба, жыта, сну, болю, холаду, гальля, вока	-а, -я -у, -ю	люстэрак[] (люстэркаў), малюнкаў, коней, гасцей, ценяў, нябёсаў, жытоў, сноў, халадоў, боляў, палёў, вачэй	[] -аў, -яў -оў, -ёў -эй, -ей
ж.р. без канчатку	касыці, крыві, далі, лані, рэчы, гусі, чвэрці, сувязі, уласцівасці, сьвекрыві	-ы, -і	касьцей, крывей, рэчаў, даляў, ланяў, гусей, чвэрцяў, сувязей (-яў), уласцівасьцей (-яў), сьвекрывей	-аў, -яў -эй, -ей
рознаскланял ьныя	імені, племені, стрэмені, дзіцяці, кацяняці, кураняці	-і	імёнаў, плямёнаў, страмёнаў, кацянят[] (-аў), дзяцей	[], -аў -ей

Более подробно об окончаниях существительных в родительном падеже см. Занятие 10.

Родительный падеж единственного числа существительных мужского рода имеет окончания: **-а (-я)** и **-у (-ю)**.

1) Окончания **-а (-я)** имеют существительные с названиями:

- живых существ: **чалавека, майстра, вучня**;
- конкретных предметов, которые можно видеть, считать: **парасона, кампутара, граша**;
- мер длины и веса: **літра, сантымэтра, кілямэтра**;
- промежутков времени: **сьнежня, лютага, верасня**,
- названия городов на **-аў, -ёў, -ёў, -ін, -ын**: **Бэрліна, Любліна, Кіева, Магілёва, Століна**.

2) Окончания **-у (-ю)** имеют существительные:

- с общим процессуальным значением (действия, процессы, явления, названия явлений общественной жизни): **канцэрту, кірмашу, мітыngu, фэстывалю, чэмпіянату**;
- с собирательным значением, названия общественных организаций, предприятий, учреждений: **адзелу, заводу, інстытуту, калектыву, камбінату, клубу, факультэту**;
- названия стран, регионов, местностей: **Менску, Віцебску, Эгіпту, Крыму, Каўказу, Лісабону, Рыму**;
- другие существительные и заимствованные слова: **розуму, болю, жалю, сьмеху, смутку, грому, элементу** и т.д.

1) Родительный падеж множественного числа иногда идёт без окончания **-аў (-аў, -ёў, -яў)**, например: **мужчын, дзён**. В некоторых словах мужского рода бывает окончание **-ей (-ай)**: **людзей, грошай**.

2) Родительный падеж одушевлённых существительных совпадает с винительным: **іду да брата (Р.), бачу брата (В.)**.

3) Родительный падеж также употребляется, если предмет нужен на время: **дай нажа адкроіць хлеба** (дай ножа отрезать хлеба), **пазыч алоўка на хвіліну** (одолжи карандаш на минуту), **пашукай у бібліятэцы цікавай кнігі** (поищи в библиотеке интересную книгу).

Практыкуйцеся



17. Утварыце словазлучэнні, ужываючы назоўнік у родным склоне (Образуйте словосочетания, употребляя существительное в родительном падеже).

Узор: мяняльня / дзе? / пошта → мяняльня проці пошты

мяняльня	Дзе? сярод	пошта
сядзіба	каля	лес
клюмба	у	дом
аловак	проці	слоўнік
гаспадар	уздоўж	госьці
начыньне		майстар
палац		гатэль
прысады		дарога

18. Складзіце сказы (Составьте предложения).

Узор: Дайце мне, калі ласка, карабок запалак.

Дайце мне, калі ласка, ...	дзьве пачкі	пячэньне
	дзьве бутэлькі	цукар
	кавалак	кава
	трохі	гарбатка
	кіляграм	запалкі
	літар	кілбаса
	чвэрць кіляграму	малако
	паўлітра	віно
	карабок	піва
	сто грамаў	алей
	паўбохана	хлеб
	дзесяць	сыр
		яйкі
		тварог
		масла

19. Пададзеныя словы пастаўце ў родным склоне множнага ліку (Приведенные слова поставьте в родительном падеже множественного числа).

Узор: фарба → фарбаў

фарба, ружа, парог, хваля, знаўца, навуковец, падручнік, справа, лічба, каўнер, сьвята, рахунак, краіна, сонца, картка, дамова

20. Адкажыце на пытаньні (Ответьте на вопросы).

Узор: У цябе ёсьць парасон? → У мяне няма парасона.

У цябе ёсьць парасон?	У мяне няма ...
Сёньня будзе дождж?	Сёньня ня будзе ...
У цябе з сабой ёсьць грошы?	У мяне няма з сабой ...
Там ляжыць мой сшытак?	Не, там няма ніякага ...
Вы пойдзеце ў лес?	Мы прыйшлі зь ...
У цябе добры настрой?	У мяне няма ...
Ты бачыш там мае чаравікі?	Там няма ніякіх ...
Ты заходзіў у філію нашага банку?	У нашым горадзе няма філіі вашага ...

Кароткія і простыя размовы
(чытайце ўголос)



<p>— Я хачу пазнаёміцца з Вамі. Маё прозьвішча Лазюк.</p> <p>— Вельмі прыемна. А я Піліп Крушына. Вы супрацоўнік кампаніі спадара Акуліча?</p> <p>— Так, так.</p>	<p>— Я хочу познакомиться с вами. Моё имя Лазюк.</p> <p>— Очень приятно. А я Филипп Крушина. Вы сотрудник компании господина Акулича?</p> <p>— Да, да.</p>
<p>— Хто гэта?</p> <p>— Гэта Ясевы сябры. Мар'ян — паляк, сябра Ёган — зь Нямеччыны. А гэта яго нарачоная. Яе зваць Паўліна. Яна настаўніца.</p>	<p>— Кто это?</p> <p>— Это Ясевы друзья. Марьян — поляк, друг Ёган — из Германии. А это его невеста. Ее зовут Паулина. Она учительница.</p>
<p>— Ці ёсьць тут спадарыня Ганна?</p> <p>— Не, няма яе.</p>	<p>— Здесь есть госпожа Анна?</p> <p>— Нет ее.</p>
<p>— Хто гэна там?</p> <p>— Дзе?</p> <p>— Справа ад стала.</p> <p>— Спадар Хадзінскі.</p> <p>— А як яго ймя?</p> <p>— Юрка.</p>	<p>— Кто это там?</p> <p>— Где?</p> <p>— Справа от стола.</p> <p>— Господин Ходинский.</p> <p>— А как его имя?</p> <p>— Юрий.</p>
<p>— А дзе той пан?</p> <p>— Ён у банку.</p>	<p>— А где тот господин?</p> <p>— Он в банке.</p>
<p>— Ці Андрэй яшчэ на працы?</p> <p>— Так, ён у вофісе.</p>	<p>— Андрей ещё на работе?</p> <p>— Да, он в офисе.</p>
<p>— Добры дзень, дзядзька Рыгор! Што чуваць у вас? Як жывяце?</p> <p>— Дзякуй, нішто сабе. Як самі маецеся? Дзе Яніна?</p> <p>— Яна на Сьвіцязі, у сваякоў.</p>	<p>— Добрый день, дядя Гриша! Что у вас слышно? Как поживаете?</p> <p>— Благодарствую, неплохо. Как вы там? Где Янина?</p> <p>— Она на Свитязи, у родственников.</p>
<p>— Гэтая дзяўчына мастачка?</p> <p>— Не, яна акторка. Нашая Волька мастачка.</p>	<p>— Эта девушка художница?</p> <p>— Нет, она актриса. Наша Оля художница.</p>

Майстры слова гавораць



Мой родны кут, як ты мне мілы!..
Забыць цябе ня маю сілы!
Не раз, утомлены дарогай,
Жыццём вясны мае ўбогай,
К табе я ў думках залятаю
І там душою спачываю.
О, як бы я хацеў спачатку
Дарогу жыцця па парадку
Прайсьці яшчэ раз, азірнуцца,
Сабраць з дарог каменьні тыя,
Што губяць сілы маладыя, —
К вясне б маёй хацеў вярнуцца.

(Якуб Колас)